

STAREA MATERIALĂ A BISERICII ÎN VICARIATUL GRECO-CATOLIC DE HAȚEG ÎN ANII 1850-1860

Văzând primejdia care amenința unirea din țara Hațegului, primejdie care venea din partea ierarhiei sârbe și a calvinilor, din partea călugărilor din principate, Ioan Bob propune la 21 aprilie 1782 ridicarea protopopiatului din Hațeg la demnitatea de vicariat foraneu¹. Urmând această propunere, prin decretul aulic din 29 august 1786 No. 9614/1172 protopopiatul s-a ridicat la demnitatea de Vicariat Foraneu cu dotațiunea canonică de 300 fl².

Din actul de numire al vicarului Ciril Czopa la 18 iunie 1805 aflăm că jurisdicția vicariatului era mai mare decât cea a protopopiatului, apoi s-a restrâns³.

În perioada asupra căreia ne-am oprit numărul parohiilor din vicariat era de 58⁴ iar al filiilor 18, protocoalele vizitațiunilor canonice ale lui Ștefan Moldovan și conscripția din 1855 arătând că la înființarea diocezei Lugojului în parohiile vicariatului se aflau 5578 case cu 7119 familii și 32230 suflete⁵.

Nimic nu poate caracteriza mai bine epoca deschisă de 1848/49, numită în actele țărănești "lumea începută de la slobozenie încoace", ca eforturile de îndreptare a moștenirii iobăgești ce apasă colectivitățile rurale. Acestea sunt decenii pline de mișcare, de alcătuire a bisericilor, școlilor, caselor parohiale, porțiunilor canonice.

Aspectul, mărimea, poziția bisericilor, locul unde oamenii se roagă lui Dumnezeu este reflectarea cea mai directă a condiției economice, sociale culturale a comunității umane pe care o deservește.

Ridicate în general pe câte o înălțime joasă, întunecoase, mici ca dimensiune, odată cu sporul demografic ele devin neîncăpătoare și cu ocazia marilor sărbători mulți credincioși ascultă evanghelia de afară, de pe la uși și ferestre, iar preoții nu pot cădelnița potrivit canoanelor⁶. În vicariatul de Hațeg existau în deceniul 1850-1860 42 biserici de zid în satele cu statut de parohie. Dintre acestea doar 19 sunt construite în secolul al XIX -lea, sau cu adăugiri la vechea construcție. Celelalte au o vechime ce coboară în timp până în secolul XV (cazul bisericii din Paroși-Peșteră care are altarul și biserica bărbaților construite în acest secol și cea de la Sălașul de Sus), bineînțeles refăcute periodic. Ele sunt în general nu prea mari, construite în două etape, în prima fiind construit altarul și biserica bărbaților, iar apoi adăugându-li-se biserica femeilor și turnul⁷. Biserici de lemn continuă să existe în 14 parohii, unele construite în acest deceniu, ca cea de la Stei, construită în 1854.

Există și cazuri de parohii în care lipsesc bisericile, exemple fiind parohiile de la Serel, care vor construi biserica abia în 1898, sau Câmpul lui Neag ridicată la rang de parohie în 1854, ca și cazuri în care atât parohia cât și filiile au doar biserici de lemn - parohia de la Lunca Cernii și a filiilor ei.

Situația filiilor este cam aceeași: unele au biserici de zid, în această categorie intrând doar patru,

¹ I.Radu, *Istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, p.114-115.

² *Dieceza Lugojului. Șematism istoric*, Lugoj 1903, p.420; în continuare *Șematism...*

³ *Ibidem*.

⁴ Conform *Conspectului parohiilor și filialelor Greco-Catolice românești din vicariatul Hațegului*, C.R. Preture a Hațegului și a Puiului din 1858, aflat în Arhivele Statului Deva, Fond Vicariatul Greco-Catolic Hațeg. Acestea sunt: Baru Mare-filiala Baru Mic, Băiești, Balomir, Barbătenii de Jos, Boutiarul de Jos, Boutiarul de Sus, Brezova, Bucova, Câmpul lui Neag, Cârnești, Ciula Mare-Ciula Mică, Clopotiva, Coroișteni, Iscroni-Bărbăteni, Coroiști, Crivadia Vulcanului, Densus, Fărcădinul de Jos-Fărcădinul de Sus-Găuricea, Galați, Grădiștea, Hătegelu, Hațeg, Hobița Grădiștei Livadia de Câmp, Livadia de coastă, Lunca Cernii, Macesci, Merișoru-Băniția, Ohaba Sibîșelu, Ostrovelu-Gureni, Ostrov, Păclișa, Paroși-Pescera, Paroșeni și Lupeni-Macesceni, Paucinesci, Pesceana, Pescenița, Petrosu-Crivadia, Ponor-Ohaba, Ponor, Pui, Răchitova, Râu Alb-Vaidei, Râu Bărbat-Hobița Uricu-Uricu, Râu de Mori-Șușeni, Sălașiu de Jos, Sălașiu de Sus, Sânta Mărie, Stei, Sierelu, Silvașu de Jos, Silvașu de Sus, Subcetate, Totești, Tustea, Uricani, Valea Dilsii, Valea Lupului, Vălioara-Boița, Zăicani-Poieni.

⁵ *Șematism...*, p.425.

⁶ Vătășianu, *Vechile biserici de piatră românești din județul Hunedoara*, în *Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice*, Secția pentru Transilvania, Cluj 1929, II p.88.

⁷ Privitor: la aceasta se pot da ca exemple următoarele: biserica de la Livadia de Câmp în care prima etapă datează din 1790, iar cea de a doua din 1842; biserica de la Păroși Peștera; biserica de la Matesci în care turnul se adaugă în 1845; Coroiști, unde a doua etapă este desăvârșită în 1844; Răchitova- prima etapă se desfășoară în sec. XVII, iar a doua în sec. XVIII etc.

cele mai multe au biserici de lemn⁸ și chiar filii fără biserici până spre sfârșitul secolului al XIX-lea (anume două).

În deceniul asupra căruia am insistat se aflau în construcție biserici în comunitățile din Tustea, care termină în 1851 construcția începută în 1842 și care costă 3000 fl., și Bucova între anii 1856-1857 ce costă 2500 fl., ambele construite pe spesele comunității.

Construcția de biserici era un efort greu resimțit de întreaga comunitate, de la cei bogați până la cei săraci. Comunitățile cer autorităților scutirea de obișnuitele munci la drumurile publice, contractează împrumuturi, cedează cote din împrumuturile date statului, cedează drepturile și veniturile lor din crășmărit, pășunat, pădurit și pescuit⁹. Construcția bisericii era o povară enormă, cele mai multe dintre comunități fiind copleșite de acest efort.

Prin cedarea acelorși drepturi se orânduiesc și alte treburi ale bisericii: achiziționarea unei case parohiale, localul unei școli, porțiunea canonică. În acest sens, iată ce spun reprezentanții comunității Paroși-Peștera: "Noi subsemnații posesorii nobili din Comunitatea Paroși-Peștera... cunoscând cum că biserica noastră greco-catolică locală este în stare foarte dezolată și fără nici un venit și cum că citirile noastre pe lângă biserică e plin încâtu trebuie să cumpărăm altulu și pruncii noștrii au lipsă de creștere crescinească în scola sau locul de Scola și facereu aceia și plățirea Dascălului poftescu spese multe fără de carele nu putem fi noi nici fii noștrii, nici următorii lor oameni onorați carii se pota purta nobilitarea amesuratu alegerii sale, ba nici casă Parohială nu avem, nici portie canonică, deplinita de a tâne un parochu respectuate asia cu toții astăzi în 17 Dec. 1854 adunându-ne la olaltă după o serioasă și bună înțelegere preavută amu hotărâtu cu o voie și cu o inimă, că dreptulu nostru Regale și totulu venitul dintru acela precum din Cresmuitu, Pășunatu, Păduritu și Pescuitul sel dămu și sel donămu Maicei nostre Bisericii locale Greco-Catholice "Iure perpetua si irrevocabiliter", precum prin aceasta îl și dăruim, donamu și conferimu cu aceea putere că nici noi nici filuru noștrii, nici nimenea altulu ori de ce demnitate și deregătorie se nu-l poată înfrânge or strămuta aciastă hotărâre a noastră..."¹⁰.

Înzestrarea interioară a acestor biserici este în linii mari aceeași¹¹.

Există un minimum indispensabil pe care îl regăsim în toate bisericile: cărțile liturgice socotite ca indispensabile de Consfătuirea de la Viena din 1 martie-24 aprilie 1773¹²: *Evangheliar, Liturghier, Minei, Molitvenicul Apostol, Cazanie, Octoih, Psaltire, Triod, Catavasier*; vase simple de cult, veșminte, cruci, icoane, clopote care poartă uneori înscrisă o dată anterioară construcției bisericii prezente și deci data unei biserici anterioare, dărâmată sau distrusă¹³.

O listă a cărților vechi românești din vicariatul Hațegului ne oferă Ștefan Moldovan¹⁴. Această listă este alcătuită la cererea lui T.Cipariu. Ea este făcută în cursul anului 1856, fiind primită de către acesta în scrisoarea din 29 iunie 1857¹⁵.

Lista oferă 191 titluri identificate în 786 exemplare tipărite începând cu secolul XVII, excepție făcând *Evanghelia cu Învățătură* tipărită la Brașov în 1581, păstrată într-un exemplar. Aceste cărți sunt tipărite fie în Transilvania, fie venite din Țările Române din tipografiile de la Râmnic, București, Târgoviște, Buzău, Iași fie tipărite la Viena, Buda și Timișoara. Toate cărțile intrate din Țările Române sunt ortodoxe. Existența acestora în Transilvania este o dovadă de solidaritate națională. Aceleași biserici

⁸ Datele referitoare la biserici din confruntarea datelor oferite de *Șematism...*, p.429-527 și Gh. Naghi, *Un manuscris inedit a lui Ștefan Moldovan privitor la Țara Hațegului la mijlocul secolului al XIX*, în *Sargeția*, XX, 1986-1987, p. 306-326; A.A. Rusu, *Un Manuscris inedit a lui Ștefan Moldovan privitor la Țara Hațegului la mijlocul secolului al XIX lea (II)*, în *Sargeția*, XXI-XXIV, 1988-1991, p.253-281.

⁹ Arhivele Statului, Deva, Fond Vicariatul greco-catholic Hațeg, 1858, dosar 2, file 1-2, 2-8, în continuare AS.D.,F.V.

¹⁰ AS.D., F.V., 1855, dosar 2 file 1-2.

¹¹ AS.D., F.V., 1855, dosar 2.

¹² S.Retegan *Parohii, biserici și preoți din protopopiatul greco-catolic al Bistriței la mijlocul secolului al XIX lea*, în *Revista Bistriței*, VII, 1993, p.165.

¹³ L.Patachi, *Cărți vechi religioase din Țara Hațegului de pe o listă din 1857*, în *Mitropolia Ardealului*, 1959, nr.7-8, p.526.

¹⁴ *Șematism...*, p.429-527.

¹⁵ Problematicele listei este obiectul unor studii, între care: Florian Dudaș, *Cărți vechi românești din Țara Hațegului în lumina catalogului lui Ștefan Moldovan (1857)*, în *Banatica*, V, Reșița 1979, p.485-510; L.Patachi, *Op.cit.* p.522-538; *Idem*, *Studii și cercetări bibliologice*, III, 1960, p.284-287.

unite din Țara Hațegului au în dotare și cărțile marilor figuri transilvănene Gh. Șincăi, Samuil Micu, Petru Maior, Vasile Aron, Ioan Bob, S. Pop, Timotei Cipariu, toate într-un număr destul de mare de parohii¹⁶.

Pe lângă toate acestea sunt înregistrate și un număr de 47 tipărituri neidentificate sau incomplete și 22 manuscrise¹⁷.

"Conscrierea Fundului și a Reatallor Vicariale aflătoare în 25 martie 1857¹⁸" ne scoate în evidență și alte "proprietăți vicariale", cum ar fi: *Biblia în 4° tipărită la Veneția în 1797, Dicționarul Franțuzesc tip în 4° la Franfurtu în 1733, Predicațiile lui Simon typ Augusta Vindilicorum a 1774 în IV Tomuri în 8°, Sistema Religiunei morale a lui Fridicu Barth typ în Berlin la 1790 în 8°, Meditationes S. Augustini typ în Vienna 1755 în 8°, Morala lui Barth typ: 1789 în 8°, Iustinis Istoria veche fără parte, Gramatica Latină typ în Clusius la 1750.*

Aceste cărți ajung în proprietatea bisericilor prin cumpărare, donații, lăsate prin testament de către preoți sau persoane particulare, istoria unora dintre ele putând fi aflată din memoriile lapidare scrise pe ele.

Dotarea bisericilor cu obiecte de cult și veșminte nu era dintre cele mai bune, lucru constatat în 1858 de Antoni de Lucca; acesta, în numele "Prea-Santitului și Prea-Fericitului Patriarhu a toată lumea și a Romei Piu IX - lea" a vizitat episcopiiilor de Gherla și Lugoj. Întors la Viena caută mijloacele necesare pentru ridicarea bisericii, găsimu-le prin "Reuniunea catholică de la Viena", care trimite un ajutor considerabil: "Două Potyre și două discose, stele, linguri și copii provedinte, tote de argintu înauritu și șaisprezece libarii de argintu iarăși înauritu pentru păstrarea Sf. Cuminecături destinate pe lângă acestea șase rânduri de odășdii Preotescu cu diere procovetie și Epatrafire ce cu totu-le lipsescu numai breulu și stitariulu - dintre acestea unu e rându e de mătase roșie în ape, altulu de matase albă, al treilea de mătase galbenă, al patrulea de mătase verde cu flori și al cincilea de borsiau negru, tote cu posonanta înavutu și cu cruci de sârmă din argintu sin auru cusute și înfrumusețate"¹⁹. Aceste obiecte constituie [inventarul] împărțirii pe care o face vicarul pe seama parohiilor lipsite sau celor dotate cu obiecte mai puțin valoroase, acestea din urmă fiind transferate altor parohii²⁰.

Mari sau mici, de lemn sau piatră, vechi sau noi, bisericile au un anumit patrimoniu funciar, uneori și mici sume de bani, care, deși modeste, asigură bisericii și slujitorilor ei o oarecare autonomie materială.

Cele mai importante sunt pământurile numite "porțiuni canonică" sau "eclejie", alcătuită dintr-un teren intravilan pe care era amplasată școala, biserica, casa parohială, cimitirul și un număr variabil de locuri de arătură și fânaț. Aceste porțiuni canonice erau fie cumpărate²¹, fie din donații testamentare²², mai ales ale văduvelor fără urmași. Există cazuri când pe aceste pământuri pun stăpânire unele persoane cu oarecare atribuții în biserică. În cazul parohiei Hațeg au loc neînțelegeri cu fiul văduvei Maria Csaki (Dragotă), care lăsase prin testament pe seama bisericii casa și pământul. Dar chiar înainte de moartea acesteia, survenită la 8 martie 1856, curătorii și parohul local au cumpărat cu "contractu legiuitu casa și [ ] de pământu de dinsa tietoare cu 700 fl. w. w."²³. Problemele apar în momentul în care fiul acesteia cere plățirea în avans a celor 300 fl. rămași, dorind a-și însuși o parte din inventarul de la câmp, fără care

¹⁶ Cărțile din secolele XVI-XVII T. Cipariu le publică în volumul I al cărții sale *Crestomația sau Analecte literare din cărțile mai vechi a nouă românești, tipărite și manuscrise, începând de la secolul XVI pină la al XIX-lea, cu notițe literare*, Blaj, 1858.

¹⁷ Gh. Șincăi, *Prima principia latinae grammatice*, Blaj, 1783-1 exemplar; S. Micu, *Propovedanie la îngropăciunea oamenilor morți*, Blaj, 1784-16 exemplare; Idem, *Teologie morală*, Blaj, 1796 -1 exemplar; P. Maior *Didahii, adecă Invățături pentru creștarea fiilor*, Buda, 1809-2 exemplare; Idem, *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți*, Buda, 1809-15 exemplare; I. Piuaru Molnar, *Retorica*, -1 exemplar; I. Bob, *Carte de învățură creștinești*, Blaj, 1805-21 exemplare; T. Cipariu, *Istoria biblică*, Blaj, 1855-7 exemplare; S. Pop, *Cuvântări bisericesti*, Pesta, 1847-5 exemplare.

¹⁸ Fl. Dudaș, *op. cit.*, p. 497-500.

¹⁹ AS.D., F.V., 1857, dosar 4 file 5-8.

²⁰ AS.D., F.V., 1859, fila 1.

²¹ AS.D., F.V., 1860, dosar 5.

²² AS.D., F.V., 1857, dosar 3, fila 22.

²³ AS.D., F.V., 1855, dosar 2, fila 1-2, 5-6; 1860, dosar 4, fila 112.

casa nu face mai mult de 80 fl m.c.²⁴. Până la urmă se ajunge la înțelegere, Teodor Csaki amânând plata ce mai era de făcut de către biserică, obținând în schimb jumătate din această porțiune. Refuzat, el acceptă renunțarea la loc în favoarea bisericii, accelerând în schimb plata celor 300 fl.w.w. sau 126 fl.v.a.

Șemantismul diocezei Lugojului notează că la conscripția din 1733 unele parohii aveau porțiuni canonică, aceasta dispărând însă în cursul anilor. În deceniul 1850-60 există parohii cărora fondul parohial le lipsește, cum sunt: Băiești, Bântarul de Sus, Bucova, Cârnești, Levodia de Coastă, Merișor, Pescenita, Râu de Mori, Coroistenii, Lupeni, Câmpu lui Neag²⁵. Unele au doar fondul din interiorul satului, după cum altele au doar fonduri exterioare. Mai mult, chiar atunci când fondul interior există, preotul este cel care, de cele mai multe ori, își clădește casa.

Fondurile din afară, holdele și fânețele variau ca întindere, în parohii conspicele "Fondului parohial din lontru și dinafară" menționând terenuri întinse. Dar trebuie luat în considerare folosirea asolamentului bienal, faptul că până în 1873 o treime din eclezie aparținea cantorului, precum și calitatea în general slabă a pământului. În fine, aproape toate parohiile aveau în lăzile bisericilor mici sume de bani, pe care le dau familiilor din sat cu împrumut²⁶ sau altor sate cu împrumut pentru construcția bisericii, fie sunt folosite pentru achiziții în propria biserică. Acestea se adună din daniile credincioșilor, colecta de vin, bucatele adunate toamna, serviciile prestate în comune posesorilor, fân, oblatele străinilor, veniturile comune ale păduritului, pășunatului, pescuitului, crășmăritului. În Hațeg venitul bisericii se mai adună și din ajutorul primit anual din fondul Bobian, darea în arendă a curții bisericesti cu 23 f. pe an, pulsatul campaniilor la morți, iar după ogrăzi este o casă taxală a bisericii pe an cu 5 fmc.

Dar, oricare ar fi diferențele de stare materială dintre parohii, ele sunt întruchipate în aceeași măsură de preoții lor²⁷. Ca păstor sufletesc, preotul mediază între demnitate și credincioșii săi, între micul său grup și societate; el este un protagonist al satului "un tată între fii săi", după cum spune istoricul Simion Reteganu.

În Transilvania preoții uniți, la fel ca cei ortodocși, nu erau susținuți de stat, nici de patroni nobili, nu dispuneau de venituri și averi, ci trăiau din "birul" sătenilor, taxele școlare, lucrul lor.

Întrucât porțiunile canonice, dacă existau, erau insuficiente, povara bisericii apăsa asupra credincioșilor, cărora astfel le revine un rol important în alegerea preotului, principala lor preocupare fiind îndreptată asupra condițiilor materiale ale executării funcției. [Înfeudați de lipsuri], uită interesul spiritual de perspectivă²⁸. Având posibilitatea de a-l alege, impun taxe mai mici, ceea ce pentru acea lume precară însemna foarte mult.

Situația materială a preoților români întreținuți de parohiile lor era în general grea, fiind siliți să țină ei însuși o gospodărie, aproape în rând cu poporenii lor. Mai ales că în aceste familii trebuiau asigurate fiilor condiții cel puțin de același nivel cu cel al părintelui. Astfel că mărturiile contemporane ni-l înfățișează arând, săpând, cosind, mergând la pădure, moară și târg și, pe bună dreptate scria *Sionul*

²⁴ AS.D., F.V., dosar 3, fila 5.

²⁵ AS.D., F.V., 1859, dosar 4, fila 6.

²⁶ GH. Naghi, *op.cit.* p.306-326; A.A.Rusu, *op.cit.*

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ Preoții din vicariatul greco-catolic de Hațeg erau în deceniul 1850-1860, conform datelor oferite de arhiva vicariatului, următorii: Baru Mare cu filia Baru Mic - Ștefan Traian; Băiești - Andronic Nandra; Boutarul de Jos - George Albulescu; Boutarul de Sus - George Bugariu; Bucova - Nicolae Albulescu; Cârnești - Ștefan Barbescu; Ciula Mare - Login Stoica; Clopotiva - George Casian; Coroști - Ion Bora; Densuș - Visantie Macian; Fărcăduiul de Jos - Ioan Andreșan; Galați - Ștefan Suciu; Grădiște - Isaia Popa Ulpian; Hătăgel - I. Vasiloiu (până în 1852) și apoi administrată de parohul Pescenitei Ambrosie Popa; Hațeg - Athanasie Philip; Hobița Grădiștei - Nicolae Popoviciu; Livadia de Câmp - Vasile Vladislav; Livadia de Coastă - Pavel Vladislav; Lunca Cernii - Crăciun Zepa; Matești - Ștefan Roșca; Merișor - Nicolae Iștvan Ostrovu Mare - Ioan Nubita Ostrovel - Precup; Păclișa - Sigismundu Pogan, Paroși - Peștera - Ioan Lucaciu; Păucinești - Ioan Cotatan (1838-1853) și apoi este administrată de parohul Ostrovului I.Hobița (1853-1860); Pescenita - Ambrosie Popa; Petros - Nicolae Miclausiu; Ponor - Pavel Chirian; Pui - Mihai Palutiu; Răchitova - Matei Popovici; Râu Alb - Nicolae Andrișianu; Râu Bărbat - Ștefan Sora; Râu de Mori - Danciu, Sălașu de Jos - Gheorghiza; Sălașu de Sus - Salomon Raboi; Sântămărie Orlea - Ioan Lazăr; Serel - Georgiu Voin; Silvașu de Jos - Ioan Șiușman; Silvașu de Sus - A.Pop (1848-1855) iar apoi administrată de parohul din Silvașul de Jos, Ștei - Nicolae Popovici; Subcetate - Ioan Cetățianu; Totești - Nicolae Casianu; Tustea - Visantie Tusteanu, Valea Dâlji - Pavel Iovănescu; Valea Lupului - Petru Voin; Vălioara - Euthimie Olărescu Zăicani - Zaharia Pop, Valea Jiului: Bărbăteni - Teodor Deatcu Coroșteni - Pavel Oneasa, Crivadia - Vulcan - Adam Stoicuța; Lupeni - Ioan Todoran; Paroșeni - George Todoran; Uricani - Ilie Zugravu; Câmpul lui Neag - Stanciu.

Românesc că "Potirul și sapa, Patrafirul și coasa, Evanghelia și furca sunt purtate de aceleași mâini"²⁹.

Trei erau sursele de existență ale preoților: stola, birul și eclezia. "Birul popesc" sau "lecticalul" constă în mierța de cereale și ziua de lucru anuală obligatorie pentru fiecare familie. Aceste obligații materiale suscită frecvente litigii, căci preoții încearcă adesea trecerea de la o zi de lucru în sărbătoare la o zi obișnuită, de la o zi cu mâncarea lui la una cu mâncarea poporenilor, mărirea numărului de merți de cereale sau trecerea la cereale superior calitative (grâu). Aceasta motivează lupta sătenilor pentru dreptul de a-și alege preotul, de a nu le fi impus.

În vicariatul de la Hațeg acest bir popesc este reprezentat în majoritatea satelor din 2 mierțe de cucuruz cu tuleu și o zi de clacă. Există și excepții de la această "regulă". Nu toate satele execută ziua de clacă, între acestea fiind: Băiești, Bântarul de Sus, Bucova, Hațeg, Merișor, Ostrovel, Petros, Silvașul de Sus, Uricani. De asemenea, există parohii în care claca este doar de jumătate de zi: Levadia de Coastă, Pui (unde în locul mierțelor de cucuruz datoria sătenilor este de a căra câte un car de gunoi), Râu Alb, Râu de Mori, Lupeni. În unele parohii nobilimea refuză să facă ziua de clacă, dar și să o răscumpere (Ciula Mare, Livadia de Câmp).

Cazuri deosebite constatăm în parohiile de la Clopotiva unde se face doar claca (1 zi); Ohaba-Ponor, unde în locul celor două mierțe de cucuruz se pot face două zile de clacă; Pui, Silvașul de Sus, unde se plătește 1 mierță de grăunțe și, de la toate familiile cu vie, o urnă cu vin.

La Hațeg nu se face clacă și nu se dau cereale. Parohul primește în bani 40 f.m.c. din casa clerului pentru că este ajutor de vicar, 4 f.m.c. de la fiecare casă. La Hațeg se află și vicarul, al cărui venit, afară de porțiunea canonică este de 120 f.m.c.

La toate acestea în fiecare parohie adună și venitul eparafirului. Stola era reprezentată de taxele plătite pentru asistența religioasă acordată: botezuri, căsătorii, înmormântări, parastase, sfeștani, botezul de la Bobotează.

Condițiile grele constituie mobilul pentru cererile preoților de a fi scutiți de unele obligații și de a li se acorda ajutoare. Așa spre exemplu, la 25 iulie 1858 Gavril Pop cere ca preoții acestui decanat să fie scutiți de a plăti contribuția echivalentului pentru porțiunile canonice, iar ceea ce au plătit să se întoarcă și să intre în fondul scolastic pentru școala din Hațeg.

În anul 1857 un număr de 34 de preoți și administratori din vicariat îndrăznesc a plânge "soarta noastră cea tristă în care gemem pucin respectați și multu apasați și a ne descoperi manele noastre cele dureroase în următorul modu..."³⁰. Expun situația mizeră a preotului unit, greutatea cu care își plătesc contribuțiile, aruncătorile statului, fără porțiune canonică, fără salariu. Acuză dese treceri de la unire la mai liberele practici matrimoniale ale ortodocșilor. Cer vicarului a face cunoscut episcopului Alexandru Dobra dorința lor de a convoca un Sinod în virtutea sfințelor canoane și a articolului 4 din Concordatul Pontifical de la Roma din 1855. Acest Sinod ar fi trebuit să conducă la îmbunătățirea stării preoților și bisericilor.

De contribuții, aruncăturile comunale vor fi scutiți în 17 februarie 1860 când Ministerul de Interne dă ordin, valabil și pentru Banatul Timișan și Transilvania.

Sunt foarte dese cazurile când preoții cer vicarului să apeleze la episcop pentru a li se acorda ajutoare din fondul Bobian³¹. Frecvente în această perioadă sunt cererile preotului Sălașului de Sus, Salomon Raboi, care în perioada 1850-1857 primește câte 20 fl. anual din acest fond. Alți protagoniști ai acestor cereri sunt preoții din Sânta Mărie-Ioan Lazăr, din Zeicani-Zaharia Pop, Ostrovel-Nicolae Andreșan, Boutiarul de Jos-Ioan Albușescu, Paucinești-Nicolae Popa Tiarina, Riu Alb-Nicolae Andreșianu, Băiești-Andronicus Nandra. Invocă starea sănătății lor și dotarea pe care o au, vorbind de realizările lor în sat, achizițiile funciare, alcătuirea unui mic capital bisericesc, clădirea de școli.

În perioada 1850 - 1857 un conspect menționează 21 de parohi coperatori sau capelani care au

²⁹ S. Retegan, *Clerul rural românesc din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea: modalități de instituire, în Anuarul Institutului de Istorie Cluj - Napoca*, XXXI, 1992, p.106.

³⁰ *Sionul Românesc*, II, 1866, nr.16, p.190.

³¹ AS. D., F.V., 1857, dosar 1, file 21-24.

primit beneficii de la ordinariatul Blaj și Lugoj³² motivate de lipsa veniturilor sau de venituri mici din porțiunea canonică³³.

Sosit în sat, cu desagii în spate sau cu puțină avere, parohul rămâne în mijlocul turmei sale până la moarte, când este îngropat lângă biserica în care a slujit. Mulți dintre ei rămân timp îndelungat 20-30-40 ani, cum este cazul parohului din Grădiștea, Iosef Ulpianu, care slujește 41 ani³⁴.

ALINA MÂNJA
Universitatea "Babeș Bolyai"
Cluj Napoca

---

³² AS.D., F.V., cutiile 1a, 1.

³³ AS.D., F.V., 1857.

³⁴ De la Lugoj doar Gavril Pop în 21 iunie 1857.